

Royal Botanic Gardens
Kew

BOTANISCH HANDBOEK
**MEDICINALE
PLANTEN**

GENEESKRACHTIGE PLANTEN
& HUISMIDDELTJES
VAN A TOT Z

KNNV Uitgeverij

MONIQUE SIMMONDS,
MELANIE-JAYNE HOWES
EN JASON IRVING

Inleiding 6

Planten van A tot Z 12-217

Recepten

- Duizendbladglycerine 13
- Knoflook-honingazijn 21
- Heemstpastilles 25
- Calendula-lippenbalsem 43
- Kamillecrème 53
- Chicoreikoffie 57
- Meidoornwijn 65
- Moerasspireatinctuur 83
- Venkeltinctuur 85
- Zoethoutsnoepjes 95
- Toverhazelaarwater 99
- Sint-janskruidolie 107
- Oogkussentje met lavendel 113
- Gedroogde citroenmelisse 125
- Slaapthee van passiebloem 141
- Weegbreebalsem 149
- Rozenbottelsiroop 163
- Rozemarijnlolie 165
- Vlierbessenazijn 171
- Vogelmuurcrème 185
- Smeerwortelzalf 189
- Brandnetelsoep 203
- Gedroogde valeriaanwortel 207
- Viooltjessiroop 213

De wereld van de medicinale planten

Het telen van medicinale planten 63

Kruidenboeken door de eeuwen heen 81

Traditionele geneeswijzen 93

Moderne kruidengenezers 97

Onkruid als medicijn 161

Plantaardige chemische verbindingen 201

Geneesmiddelen met een plantaardige oorsprong 205

Bescherming en handel 211

Verklarende woordenlijst 218

Register 221

Colofon 224

Inleiding

Deze uitgave biedt tuinliefhebbers een overzicht van planten die worden gebruikt in de traditionele geneeskunde. De in dit boek beschreven planten vertegenwoordigen een breed spectrum aan groeiwijzen, van grassen en bloeiende planten tot heesters en bomen. Ze zijn afkomstig uit een groot aantal verschillende gebieden, van de zonovergoten en rotsachtige heuvels in de landen rond de Middellandse Zee tot de vochtige veengronden van het noorden. Onder de planten in dit boek treft u niet alleen esthetisch aantrekkelijke soorten aan, maar ook planten die als onkruid worden beschouwd. Ze hebben echter allemaal hun medicinale eigenschappen gemeen en we hopen dat ze daarmee een plekje in uw tuin verdienen.

Van de naar schatting driehonderd- tot vierhonderdduizend terrestrische planten die op de wereld voorkomen, hebben 35.500 soorten een medicinale werking. Met zoveel planten om uit te kiezen, hebben we voor dit boek planten geselecteerd die al sinds de vroegste tijden als geneeskrachtig middel werden gebruikt. Ook hebben we zoveel mogelijk planten gekozen waarvan de werking wetenschappelijk is bestudeerd en die daadwerkelijke nieuwe medische inzichten hebben opgeleverd. Verder hebben we als eis gesteld, dat de planten in de praktijk zijn toegepast voor verschillende medische kwalen. Planten die dankzij hun farmaceutische toepassingen al bekend zijn bij een breed publiek, zoals de roze maagdenpalm (*Catharanthus roseus*), vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*) en de venijnboom (*Taxus baccata*), zijn weggelaten.

Vóór de twintigste eeuw waren medicinale planten de belangrijkste leveranciers van geneesmiddelen in de westerse geneeskunde. Hoewel in het Westen de belangstelling voor deze planten weer enigszins is toegenomen, spelen in Afrika, Zuid-Amerika en Azië planten nog altijd een vooraanstaande rol in de eerstelijnsgezondheidszorg. Om medicinale planten

goed te kunnen gebruiken, is het van groot belang meer kennis te verwerven over hun veiligheid en effectiviteit. Zonder die kennis hebben we geen betrouwbare gegevens over de vraag welke planten het meeste nut hebben, en welke planten al dan niet gebruikt kunnen worden in combinatie met andere planten of moderne farmaceutische geneesmiddelen. Naargelang we meer kennis over verschillende ziektes vergaren, verruimen we ook ons inzicht in de rol die medicinale planten, mits goed gebruikt, kunnen spelen in de bestrijding van bepaalde symptomen waarmee verschillende medische problemen gepaard gaan.

In dit boek worden, op alfabetische volgorde, 277 planten beschreven, elk voorzien van een illustratie. Behalve de Nederlandse naam wordt ook de wetenschappelijke naam vermeld (geslachtsnaam gevolgd door soortaanwijding), evenals de delen van de plant die voor medische doeleinden kunnen worden gebruikt.

In de paragrafen 'Traditionele toepassingen' en 'Medische ontdekkingen' wordt de oude en de moderne kennis over de planten beschreven. In 'Traditionele toepassingen' wordt uitgelegd hoe de planten vroeger en nu in Europa, de

Achillea millefolium

Duizendblad

Achillea is genoemd naar de held Achilles uit de Griekse mythologie, die duizendblad gebruikte om de verwondingen van zijn soldaten te behandelen. De oude Latijnse naam voor de plant luidt *herba militaris*. De Engelsen noemden het ook wel *woundwort*, oftewel wondkruid. In oude kruidenboeken maakte het vaak deel uit van recepten voor duizendbladzalf omdat de plant geacht werd bloedingen te stelpen. Om die reden werd duizendblad waarschijnlijk ook gebruikt bij overvloedige en pijnlijke menstruatie.

Voordat de bierbrouwers overstapten op hop, was duizendblad een van de vele kruiden die aan bier werden toegevoegd. Hierbij diende de plant een tweeledig doel, namelijk het bier langer houdbaar te maken omdat de plant de groei van microben tegenging, en de anders nogal flauwe drank een iets bitterder smaak te geven. Dit wijst op de antibacteriële eigenschappen van duizendblad, waardoor de plant ook kan helpen wonden te genezen.

Er is echter maar weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten van duizendblad, en dat staat in schril contrast tot de schier eindeloze reeks toepassingen die de plant kent in de traditionele geneeskunde. Hij werd aanbevolen tegen spataderen, spijsverteringsproblemen, darmkrampen, aambeien, diarree, urineweginfecties, verkoudheid, allergieën, voor het onderdrukken van koorts, en bij leverklachten.

Teelt: Duizendblad komt van nature voor in gematigde klimaatzones op het noordelijk halfrond. Het is een overblijvende plant die gazons kan overwoekeren en daar een dichte mat kan vormen. De stengels bereiken een hoogte van 50 centimeter. Duizendblad staat graag op een zonnige plek, maar gedijt in bijna elke vochtige bodem, mits de afwatering voldoende is.

Oogst: De bladeren kunnen het hele jaar worden geplukt en groeien snel weer terug. De schermen met aromatische bloemen verschijnen vanaf de vroege lente tot de late herfst.

Waarschuwing: Kan allergische reacties oproepen, zoals huiduitslag, bij mensen die gevoelig zijn voor planten van de composietenfamilie.

Duizendbladglycerine

Glycerine is een goed alternatief voor wie geen alcohol kan of mag gebruiken. De zoetige smaak helpt bitterheid te maskeren. Glycerine met duizendbladbloemen werd vanouds gebruikt om de symptomen van hooikoorts, griep en verkoudheid te bestrijden. Neem tweemaal daags 1 theelepel (5 ml), opgelost in water.

30 duizendbladbloemen (vers of gedroogd)

200 ml water

400 ml plantaardige glycerine

Benodigheden: pan; schaar; maatbeker;

gesteriliseerde pot met brede opening en deksel;

neteldoek; trechter; gesteriliseerde fles met dop.

1. Knip de bloemen met de schaar in kleine stukjes. Doe ze in de pan, giet het water op, doe het deksel op de pan en verwarm vijf minuten boven een laag vuur. Haal de pan van het vuur en laat een half uur afkoelen met het deksel op de pan. Giet over in de pot.

2. Giet de glycerine in de pot en roer alles goed door. Laat twee weken trekken in de koelkast, waarbij u de pot om de paar dagen even flink omschudt.

3. Zeef de inhoud van de pot door het neteldoek in een gesteriliseerde fles. Bewaar maximaal een jaar in de koelkast.

Acanthus mollis

Akant

Een kruidachtige, overblijvende plant met witte bloemen en dieppaarse schutbladeren. Komt wijdverspreid voor in Zuid-Europa en Noordwest-Afrika.

Gebruikte delen: Bladeren.

Traditionele toepassingen: Volgens de overlevering is het blad bloedzuiverend en koortswerend. Preparaten werden gebruikt voor de behandeling en reiniging van wonden. Ook werden de bladen geacht de gewrichten te versterken en gebroken botten te helen. In Italië werden de bladeren ook gebruikt voor de behandeling van huidziekten als psoriasis.

Medische ontdekkingen: Uit laboratoriumonderzoek blijkt dat extracten van de bladeren licht ontstekingsremmende eigenschappen hebben. Er is echter meer onderzoek nodig om de biologische activiteiten te ontdekken die de traditionele en potentiële toepassingen zouden kunnen verklaren.

Acorus calamus

Kalmoes

Hoewel de plant oorspronkelijk uit Azië komt, wordt hij in heel Europa en Noord-Amerika aangetroffen. Het is een moerasplant die vooral langs meren en rivieren groeit.

Gebruikte delen: Blad, wortelstok.

Traditionele toepassingen: De geurige kalmoes wordt al sinds de vroegste tijden gebruikt als geneeskrachtige plant. Hij wordt genoemd in oude Perzische geschriften en vermoed wordt dat het de 'calamus' (het zoete riet van Palestina) uit het Oude Testament is. Hij werd gebruikt om koorts en oogaandoeningen te bestrijden.

Medische ontdekkingen: De etherische oliën van de kalmoes worden gebruikt bij anorexia, koliek en chronische dyspepsie. Wetenschappelijk onderzoek heeft de werking van de olie bij de bestrijding van dyspepsie en koliek kunnen verklaren.

Actea racemosa

Zilverkaars

Een kruidachtige, vaste plant uit Noord-Amerika, met kleine, witte bloemen.

Gebruikte delen: Wortelstok, wortel.

Traditionele toepassingen: Het verminderen van reumatische klachten en de behandeling van tinnitus, baarmoederkrampen en menstruatiepijn. De plant zou ook een kalmerende en hoestonderdrukkende werking hebben. Hij werd gebruikt bij kinkhoest.

Medische ontdekkingen: De plant staat tegenwoordig vooral in de belangstelling als middel om overgangsklachten te bestrijden. Klinisch onderzoek heeft echter nog geen uitsluitel kunnen geven en er is meer onderzoek nodig om het mogelijk nut en de therapeutische eigenschappen van de plant te bepalen. Mogelijk kan de plant ook leverklachten veroorzaken.

Aesculus hippocastanum

Witte paardenkastanje

Paardenkastanjes zijn inheems op de Balkan, maar komen tegenwoordig in grote delen van Europa voor in gemengde bossen en loofbossen. De boom wordt ook aangeplant langs wegen en straten.

Gebruikte delen: Bast, bloem, blad en zaad.

Traditionele toepassingen: Extracten van blad, bloem en zaad werden gebruikt voor de behandeling van reuma, aambeien en problemen met de bloedsomloop. De bast werd ook als een tonicum tegen koorts en uitwendige zweren gebruikt.

Medische ontdekkingen: De zaden bevatten flavonoiden en de chemische verbinding aescine. Uit gecontroleerd klinisch onderzoek blijkt dat deze stoffen werkzaam zijn tegen klachten die veroorzaakt worden door spataderen.

Onkruid als medicijn

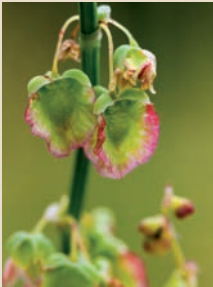
'Een onkruid is een plant die op de verkeerde plek groeit', zo wordt wel gezegd. Dit maakt duidelijk dat wat men als onkruid beschouwt afhangt van de definitie, want de waardering voor een plant kan in de loop der tijd sterk veranderen. Sinds de opkomst van de landbouw, waarin planten selectief werden gekweekt om ze groter, zoeter en opzichtiger te maken, worden hun wilde voorouders vaak als hinderlijk onkruid ervaren dat verwijderd, uitgeroeid of genegeerd moet worden.

Echter, toen de mensheid planten als geneesmiddelen begon te gebruiken, waren alle planten nog wild. Veel van de populairste medicinale planten uit de volksgeneeskunde komen nog altijd in het wild voor, zoals de brandnetels (*Urticaria*), weegbreesoorten (*Plantago*), muntsoorten (*Mentha*), zuring (*Rumex*) en vele andere.

Waarschijnlijk hebben deze planten het juist aan hun 'onkruidachtige' eigenschappen te danken dat ze als geneesmiddel werden gebruikt, want veel soorten onkruid groeien op verstoorde grond, meestal in een omgeving waar mensen actief zijn. Ze groeien snel, passen zich makkelijk aan en zijn bijna het hele jaar door beschikbaar. Ook verkeren veel mensen in de overtuiging dat de werkzaamheid van wilde planten groter is dan die van gekweekte

exemplaren. Deze overtuiging wordt deels bevestigd door wetenschappelijk onderzoek, waaruit blijkt dat planten bepaalde chemische verbindingen in grotere hoeveelheden aanmaken als ze onder stressvolle omstandigheden groeien. Daarnaast behoeven onkruiden weinig onderhoud, omdat ze zo goed aangepast zijn aan hun omgeving.

Sommige tuiniers zullen het niet makkelijk vinden om planten in te zaaien waar ze juist zo lang tegen gevochten hebben. Maar wanneer we ons opnieuw bewust worden van hun medicinale waarde, wordt het wieden van ons tuintje veel interessanter en, hopelijk, productiever.

Links Zaad van de Spaanse zuring (*Rumex scutatus*).

Rechts Een paar veelvoorkomende soorten onkruid met medicinale en culinaire waarde.

Plantaardige chemische verbindingen

Anders dan dieren zijn planten over het algemeen aan één plek gebonden. Dit betekent dat ze niet kunnen vluchten voor gevaar en ook niet op zoek kunnen gaan naar een lid van het andere geslacht. Daarom hebben ze in de loop van de evolutie andere overlevings- en voortplantingsstrategieën ontwikkeld, zoals bepaalde enzymsystemen. Daarmee kunnen ze ingewikkelde chemische verbindingen maken die hen in staat stellen de confrontatie aan te gaan met de uitdagingen die hun leefomgeving hen stelt, en op succesvolle wijze te wedijveren om leefruimte en voedingsstoffen.

Sommige van deze chemische verbindingen hebben felle kleuren, zoals de flavonoiden in bloemen en bessen. Er zijn meer dan tweeduizend verschillende flavonoiden, waaronder flavonen, die vaak geel zijn zoals in de bloemen van het duizendblad (*Achillea millefolium*). Anthocyanen zijn vaak blauw, zoals in de korenbloem (*Cyanus segetum*), of rood, zoals in de roos (*Rosa sp.*). Deze 'kleurstoffen' helpen de plant ook om bestuivers te lokken, zoals bijen, die het stuifmeel van de ene naar de andere bloem brengen. Vogels worden aangetrokken door felgekleurde bessen die voor hen een voedselbron vormen, en helpen zo de zaden te verspreiden. De bestuiving en de verspreiding van zaad zijn van levensbelang voor het voortbestaan van een plantensoort.

Veel flavonoiden zijn antioxidanten en beschermen de plant tegen de schadelijke invloed van vrije radicalen, die ontstaan door blootstelling aan zonlicht (uv-straling). Planten in koude streken produceren ook chemische verbindingen die voorkomen dat ze bevriezen. In droge gebieden houden planten vocht vast met behulp van slijmstoffen en gom (koolhydraten), zoals de gel in aloë vera.

Andere plantaardige stoffen, zoals monoterpenen, hebben een sterke geur die bestuivers lokt of dieren die een bedreiging kunnen vormen afschrikt. Monoterpenen worden in veel plantaardige oliën aangetroffen, zoals in lavendelolie (*Lavandula sp.*). Wij kennen deze oliën als de etherische oliën uit de aromatherapie. Sommige plantaardige chemische verbindingen, zoals de monoterpenen in tijmolie (*Thymus sp.*), hebben antimicrobiële eigenschappen, die de plant tegen ziekten beschermen.

Om te voorkomen dat ze door dieren worden gegeten, produceren sommige planten ook giftige stoffen (vaak alkaloiden), die als waarschuwingstoffen en vergiften dienen. Sommige giftige planten, zoals de wolfskers (*Atropa belladonna*) en alruin (*Mandragora officinarum*), produceren giftige alkaloiden zoals hyoscyamine en scopolamine. Hoewel deze voor zowel mens als dier giftig zijn, zijn er ook nuttige geneesmiddelen uit ontwikkeld.

De bovengrondse delen van lavendel (*Lavandula sp.*) bevatten geurstoffen, zoals monoterpenen, die bestuivers kunnen lokken en planteneters kunnen afschrikken.

Zea mays

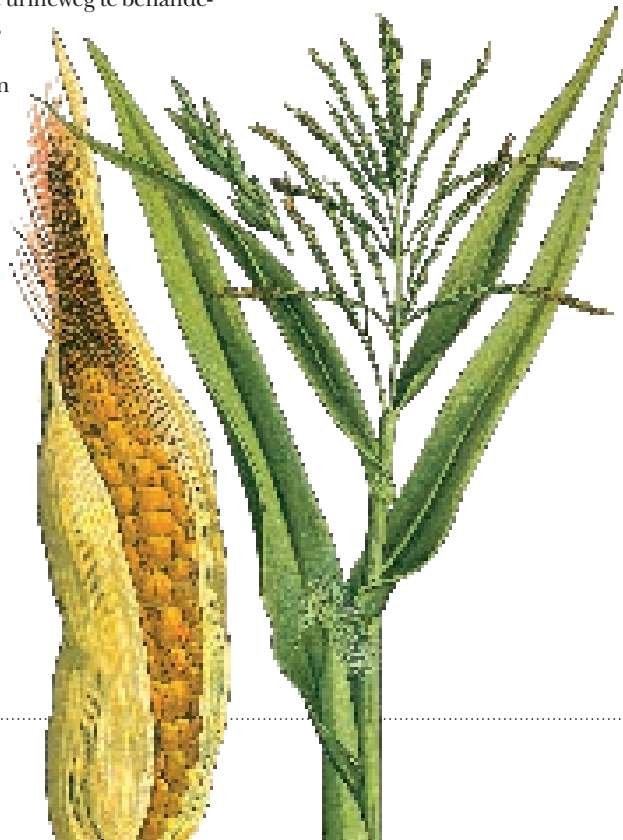
Mais

Dit eenjarige gras komt oorspronkelijk uit Zuid-Amerika of Mexico. Het heeft mooi, op bamboe lijkend gebladerte en gele bloemen die zich ontwikkelen tot eetbare zaadkolven. De kleur van de maiskorrels hangt af van de variëteit.

Gebruikte delen: Maisbaarden (meeldraden), vrucht, blad.

Traditionele toepassingen: Mais werd op allerlei manieren gebruikt. De kolven werden tot pulp gestampt om een kompres te maken waarmee kneuzingen, zwellingen, beurse plekken en hoofdpijn werden behandeld. Verder werd er een tinctuur van gemaakt die overtollige lichaamssappen moest afdrijven. De maisbaard werd gebruikt als verzachtend diureticum en om acute urinewegontstekingen en irritatie van de urineweg te behandelen. Verder werd mais gebruikt om de bloeddruk te verlagen en jicht en artritis te behandelen.

Medische ontdekkingen: Mais heeft antibacteriële eigenschappen en wordt verwerkt in tandpasta, mondwater en producten voor mondhygiëne. Uit onderzoek blijkt dat de saponinen en allantoine in de bladeren en kolven ontstekingsremmende eigenschappen hebben en de wondgenezing bevorderen. Deze stoffen zouden ook de andere toepassingen van mais kunnen verklaren.

Zingiber officinale

Gemberplant

Gember komt oorspronkelijk waarschijnlijk uit Zuidoost-Azië. Het gedijt in subtropische omstandigheden met voldoende regenval. Gember wordt nu in allerlei landen geteeld, zoals India, China, Australië, en tropische delen van de VS zoals Florida. Gember groeit op dezelfde manier als aardappel: wortelstokken met spruiten worden in voedselrijke, goed afwaterende leem geplant.

Gebruikte delen: Wortelstok.

Traditionele toepassingen: Gember wordt in India al sinds mensenheugenis gekweekt, zowel voor culinaire doeleinden, als om zijn verwarmende en opwekkende eigenschappen. Gember wordt geacht het spijsverteringssysteem te kalmeren, zweten te bevorderen en koorts te onderdrukken. Het is gebruikt om spijsverteringsproblemen zoals koliek en brandend maagzuur te verhelpen, evenals problemen die samenhangen met windrigheid.

Medische ontdekkingen: Gember wordt gebruikt als plantaardig middel om misselijkheid en overgeven te voorkomen, bijvoorbeeld bij mensen met reisziekte. Het wordt ingenomen om de spijsvertering te bevorderen en tegen gewrichtsontstekingen, zoals bij reumatische artritis. Uit wetenschappelijk onderzoek valt op te maken dat gember ontstekingsremmende en misselijkheid onderdrukkende eigenschappen heeft. Ook lijkt het te helpen tegen zweren. Om deze effecten definitief te bevestigen, is echter meer onderzoek nodig. De sterke geur van gember wordt toegeschreven aan de etherische olie. De olie en de hars uit de wortelstokken, de 'oliehars', en andere preparaten uit de wortelstokken, zijn veelbelovend als mogelijke middelen om het cholesterolgehalte te verlagen.

Register

- aarmunt 127
 adderwortel 143
 afrikaantje, groot 191
 agnus-castus 214
 akant 14
 allergische reacties 11
 aloë 22
 alzheimerplantje 35
 Amerikaanse lis 109
 amla 145
 anijs 146
Artemisium cina 178
 ashwagandha 215
 asperge 34
 aspirine 82
 ayurvedische
   geneeskunde 93
 Aziatische waternavel
   50
 baardiris 109
 Bacon, Francis 81
 baikalglidkruid 175
 balsem met smalle
   weegbree 149
 balsem van gedroogde
   citroenmelisse 125
 balsempeer 128
 bamboe 36
 basilicum 132, 133
 benzoëboom 187
 berendruif 31
 berk 38
 bernagie 39
 bescherming en handel
   211
 betonie 183
 beverboom 119
 bewaren van
   geneesmiddelen 11,
   125
 bhallaatak 176
 bhilawa 176
 biefstukplant 142
 bijenkorfje 155
 Bingen, Hildegard von
   84, 184
 bitterappel 59
 blauwe bosbes 204
 blauwe lis 109
 blauwe vlag 109
 blauwvaren 145
 bloedwortel, Canadese
   172
 boekweit 79
 boldo 144
 bonenkruid 174
 bonte netel 150
 boon, gewone 144
 bosaardbei 86
 bosanemoon 27
 bosrank 59
 brandnetel, 202–3
 brandtelsoep 203
 Canadese geelwortel
   105
 cannabis 45
 carnaubapalm 62
 chili 46
 Chinese alsem 178
 Chinese geneeskunde
   81, 93
 Chinese kransmagnolia
   119
 Chinese liguster 116
 Chinese pioen 139
 chrysanth 55
 cipressenkruid 173
 citroengele honingklaver
   123
 citroengras 70
 citroenmelisse 124–5
 citroenverbena 23
Coleus forskohlii 150
 Culpeper, Nicholas 9, 81
 damiana 199
 diille 27
 Dioscorides, Pedanius
   81
 distels 47, 49, 58, 179
 driekleurig viooltje 212
 drimia 73
 drogen, kruiden en
   wortels 9, 125, 207
 Duitse lis 109
 duivelsdrek 80
 duivelsklauw 100
 duizendblad 12–13
 duizendbladglycerine 13
 echt duizendguldenkruid
   49
 echte germander 194
 echte guldenroede 183
 echte heemst 24–5
 echte kamille 122
 echte sage 169
 echte tijm 195
 eenstijlige meidoorn
   64–5
 fenegriek 198
 fijn akkerscherm 26
 fluweelboon 129
 forskoline 150
 framboos 166
 Galenus, Aelius 81
 Gattefossé, René-
   Maurice 112
 gedroogde
   valeriaanwortel 207
 geelgroene
   vrouwenmantel 18
 geelwortel 68
 gele gentiaan 90
 gember 217
 geneesmiddelen uit
   planten 205
 geranium, nierbladige
   142
 Gerard, John 9, 81
 gevlekt longkruid 158
 gewone agrimonie 16
 gewone brunel 155
 gewone duivenkervel 87
 gewone huislook 176
 gewone raket 181
 gewone salomonszegel
   151
 gewone smeerwortel
   188–9
 gewone tarwe 199
 gewoon varkensgras 152
 gezegende distel 49
 gifsumak, eikbladige 196
 giftigheid 201
 ginseng 93, 215
 glad parelzaad 118
 gomplant 96
 gooseberry 160
 gotu kola 50
 goudsbloem 42–3
 Grieve, Maud 52
 groene munt 127
 groene thee 44
 grote engelwortel 28
 grote kattenstaart 118
 grote klit 30
 grote lisdodde 200
 grote pimpernel 172
 grote waterweegbree 19
 grove den 146
 gu sui bu 74
 guargom 69
 guarplant 69
 guave 156
 gulden sleutelbloem 154
 han fang ji 186
 hangend chinees klokje
   86
 haritaki 194
 hartgespan 114
 Harvey, William 81
 heekruid 173
 heemstpastilles 25
 heermoes 78
 heilige basilicum 133
 heiligenbloem 173
 hennep 45

- hondsdrif 92
hondsroos 162–3
honingboom 187
hop 104
hortensia 105
hysop 108
ijzerhard 209
Indiase kruisbes 88
Japanse sierdistel 58
Japanse notenboom 91
Japanse slangenbaard 136
jeneverbes 110
jobstranen 60
kaapse jasmijn 89
kaardebol 73
kamferboom 58
kamillecrème 53
karaya 186
kardemom 76
kardoen 71
karmelietenwater 124
karwij 48
katoen 96
kattendoorn 135
kattensnor 138
kerstroos 102
kinaboom 63, 205
kinine 63
kleefkruid 88
klein hoefblad 200
klein kaasjeskruid 121
klimop 101
knoflook 20–21
knoflook-honingazijn 21
knopig helmkruid 175
koemis koetjing 138
koffie van wilde chicorei 57
kolokwint 59
komijn 67
komkommer 69
komkommerkruid 39
koninginnekruid 79
koningsskaars 208
kool 40
koortskruid 183
koriander 62
kruidenboeken 20, 81, 112
kruidendokters 81, 97
kruidengeneeskunde 7, 97, 161
kruidengenezers 81, 97
kruidnagel 190
kruipend zenegroen 17
krulzuring 166
kudzu 157
kurkuma 68
kweek 76
kweeper 51, 70
late stekelnoot 215
lavas 115–16
lavendel 112–13
lelietje-van-dalen 61
leverbloempje 102
leverkruid 79
lijnzaad 117
linde 196
lippenbalsem met goudsbloem 43
look-zonder-look 19
luzerne 123
maarts viooltje 212–13
madeliefje 36
mahoniestruik 120
maïs 216
malrove 121
mannetjesereprijs 210
mannetjesvaren 74
mariadistel 179
mastiekboom 147
medicinale planten, het kweken van 63
meidoornwijn 65
melganzenvoet 54
middelste teunisbloem 134
mierikswortel 31
mirreboom 60
moederkruid 192
moerasspirea 82–3
Mongoolse hokjespeul 34
monnikspeper 214
muizendoorn 167
munt 126–7
muskaatboom 130
nachtschade, Amerikaanse zwarte 182
narcis 205
olijfboom 135
omgevingsfactoren 63
onkruid als medicijn 161, 211
oogkussentje met lavendel 113
opiumpapaver 205
oregano 137
oriëntaalse wingerd 180
oxymel 21
paardenbloem 193
paardenkastanje 15
paarse morgenster 197
Paracelsus (Philip van Hohenheim) 81
parassia 139
partrijsbes 128
passiebloem, slaapthee van 141
peen 72
peperboompje 71
peperkers 114
pepermunt 126
perubalsemboom 131
Perzische slaapboom 17
peterselie 143
pinda 29
pipsissewa 55
plantaardige chemische verbindingen 201
polei, Amerikaanse 100
pompoe 67
postelein 152
pygeum 155
rabarber, Chinese 160
rasayanas 93
ratanhia 111
recepten 9–11
recht drieblad 198
rode klaver 197
rode klaver 197
rode zonnehoed 75
rood guichelheil 26
rood stinkhout 155
roomse kamille 52–3
roselle 103
roze maagdenpalm 205
rozemarijn 164–5
rozemarijnolie 165
rozenbottelsiroop 163
ruwe berk 38
saffloer 47
saffraankrokus 66
sarsaparilla 181
schiefwig 168
senegawortel 151
senna 177
sering 190
sesam 178
shiso 142
signaturenleer 37, 81, 102, 158, 175
Sinomenium 180
sintjanskruid 106–7
sintjanskruidolie 107
slaapbol 205
slangengras 136
sleedoorn 156
smeerwortelzalf 189
sneeuwkllokje 205
sofiekruid 72
sojaplant 92
sombere vederdistel 58
sopropo 128

- spekwortel 191
spireatinctuur 83
spokehout 87
stalkaars 208
steranijs 108
stinkende ballote 35
stinkende ballote 35
Stinkende gouwe 54
tamme kastanje 48
tannine 98, 120
thee 44
tormentil 153
toverhazelaar 98–9
toverhazelaarwater 99
toxiciteit 201
traditionele medische
  stelsels 93
valeriaan 206–7
valkruid 32
valse eenhoornwortel 51
veilig gebruik van kruiden-
  geneesmiddelen 11
  vijnboom 205
  venkel 84–5
  venkeltinctuur 85
  verfbrem 89
  vijfsmakenvrucht 174
  vijg 80
  vijgcactus 136
  vingerhoedskruid 205
  viooltjessiroop 213
  vlas 117
  vlier 170–71
  vlierbessenazijn 171
  vlinderstruik 41
  vogelmuur 184–5
  vogelmuurcrème 185
  waterdrieblad 127
  wede 109
  weegbree, smalle 148–9
  wegedoorn 159
  wetgeving rond kruiden-
  geneesmiddelen 97,
  106
  wijnstok 214
  wild kattenkruid 132
  wilde appel 120
  wilde chicorei 56–7
  wilde gagel 130
  wilde marjolein 137
  wilde passiebloem 140–
  41
  wildemanskruid 158
  wilgenroosje 77
  witte dovenetel 111
  witte heggerank 40
  witte klaverzuring 138
  witte moerbeï 129
  witte mosterd 180
  witte waterkers 131
  wolverlei 32
  wu-wei-zi 174
  zaagpalm 177
  zandzegge 46
  zeedruif 77
  zeelavas 116
  zeevenkel 66
  zegepalm 177
  zilverdistel 47
  zilverkaars 15
  zinkvaren 145
  zoethoutsnoepjes 95
  zoethoutstruik 94–5
  zomeralsem 33
  zomereik 159
  zonnebloem 101
  zuring 166
  zuurbes 37
  zwarte haagdoorn 210
  zwarte peper 147
  zwartmoeskervel 182